

# Ekonomism splittrar forskares lojalitet

Styrningen av universiteten har blivit kortsiktig till följd av den ekonomism som idag präglar forskningen. De långsiktiga värdena prioriteras inte, och de enskilda forskarnas lojalitet till universiteten kan ifrågasättas. Ska man komma till rätta med detta behövs ökade offentliga resurser till universitetens basorganisation.

**S**yftet med denna debattartikel är att visa att de medel som beviljas från externa finansörer till universitet har stor betydelse för enskilda forskares lojaliteter. Det finns forskare som frågar sig om det primärt är universitetets pengar, eller om de medel som betalas ut till universitetet mer ska räknas som den enskilda forskarens eller forskargruppens.

Min personliga uppfattning är att de uppsatta politiska målen kräver ekonomiska resurser, och det bör vara en realistisk balans mellan universitetets mål och universitetets resurser. Målen (som styrs av värden) bör bestämma rättigheter och skyldigheter, och den forskare som inte fullgör dessa bör, i extremfallet, kunna avskedas. Men med nuvarande styrsystem är det bara genom tilldelningen av offentliga resurser som bl a rektor kan påverka utvecklingen.

**Min utgångspunkt är det senaste** av de årliga etikseminarier som anordnas av professor Göran Hermerén på medicinska fakulteten i Lund. Temat då var relationen mellan universitetsanställda och ledningen.

Seminarier hade fyra inledare: Lennart Lundquist (professor i statsvetenskap vid Lunds universitet), Lennart Nilsson (VD för styrelsen för Crafoordska stiftelsen och ordförande i styrelsen för Kalmar högskola), Nina Rehnqvist (professor vid Karolinska institutet och ordförande i Statens beredning för medicinsk utvärdering) och Karl Swärd



**TORE NILSTUN**

professor, avdelningen för medicinsk etik, Lunds universitet, Lund  
tore.nilstun@med.lu.se

(forskare vid institutionen för experimentella vetenskaper vid Lunds universitet).

I sin inledning betonade Lennart Lundquist att det finns tre olika system som inte går att förena men som hela tiden går in i varandra:

Det *politiska* systemet är uppbyggt kring allmänintresset och har som mål att verka för samverkan, öppenhet och tillfredsställelse av den enskilda medborgarens behov. Det *sociala* systemet bygger på gruppintressen och styrs av ideal som gemenskap, privatlivets helgd och tillfredsställelse av de enskilda medlemmarnas behov. Det *ekonomiska* systemet har egenintresset som mål och behärskas av konkurrens, anonymitet och kundens efterfrågan.

**Av dessa tre system** har, enligt Lundquist, det ekonomiska systemet makten. Idag är det ekonomivärden (främst kostnadseffektivitet) som fokuseras i förvaltningen. Demokrativärden bortses ifrån. Det finns också en stark tilltro till organisering och chefskap som lösning på de problem som uppkommer.

Lösningarna sägs finnas i det privata näringslivet. Lundquist påpekar att det finns en för-

vanskning av demokratins språkbruk. Det tycks med andra ord pågå en demontering av välfärden, och med detta följer en demontering av demokratin.

**Enligt Lennart Nilsson** är det stora problemet med universiteten idag att rektorer och dekaner har för litet makt. Det finns stora skillnader mellan nya högskolor (t ex Kalmar) och gamla universitet. Rektor kan exempelvis lyfta bort en prefekt eller dekan i Kalmar om vederbörande inte fungerar, vilket vore svårt i Lund.

Det går inte att säga till en professor i Lund att han eller hon är illojal mot universitetet. I näringslivet skulle ett beteende i strid med företagets målsättning förhindras. Den aktuella personen skulle avskedas.

Vilka styrmedel finns då? Nilssons er-



Universitetets kamrer bokför externa medel ... eller? Målning av Marinus van Roeymerswaelen (ca 1493–1567). Den engelska titeln lyder: »The tax collectors».

farenhet, efter att ha hållit på med styrelsearbete i universitet och högskolor i nio år, är att ledningen har minimal möjlighet till påverkan. Ska man få till stånd en förändring – och här betonar Nilsson att han trampar in på ett mycket känsligt område – måste man ha en mera utpräglad styrning.

Han hade själv sagt till olika ministrar att om forskningsuppdraget ska klaras av måste universiteten få mer pengar. Det handlar inte om så mycket pengar. Det kan räcka med två till tre miljarder kronor som måste läggas ut på universitet och högskolor för att finansiera den nuvarande basorganisationen. Detta är ju småpengar i en budget på över elva hundra miljarder.

**Nina Rehnqvist utgick från myndighetsperspektivet och påpekade att myndigheter ofta har ett rätt intimt samarbete. Det finns t ex en blankett om jäv som gemensamt har tagits fram och tillämpas av Läkemedelsförmånsnämnden (LFN), Läkemedelsverket (LV), Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) och Socialstyrelsen (SoS). Medan andra myndigheter kan vara mer värderande, står SBU i detta sammanhang för opartiskhet när det gäller bedömning av medicinska metoder.**

Ett annat problem som har varit aktuellt för SBU har varit att vissa experter inte kan användas – åtminstone inte ensamma. Det handlar i första hand om kommersiella bindningar till olika typer av läkemedel men också om den rätt omfattande utbildningsverksamhet som

bekostas av industrin. SBU har försökt att lösa detta problem genom att ha med experter som har olika typer av bindningar. De matchar så att säga varandra.

**Karl Swärd nämnde två problem i sitt anförande. Det första var att det finns många personer vid medicinska fakulteten som har sin finansiering på annat sätt än från fakulteten. Vad kan fakulteten förvänta sig av lojalitet från personer som befinner sig i denna situation?**

Många forskare måste t ex se till att deras tjänster är externt finansierade innan universitetet anställer. Betalas forskarens tjänst med externa anslag kan det till och med vara så att några finansierare känner ett visst arbetsgivaransvar.

Det andra problemet som han tog upp gällde delaktighet i de beslut som fattas vid universitetet. Som forskare har man inte direkt något demokratiskt inflytande på dessa beslut, men ändå går en del av de externa medlen till universitetets overheadkostnader. Många forskare finansierar därför beslut som de på inget sätt har deltagit i.

Lennart Nilsson frågade Karl Swärd vem som fått pengar för att forska. Det var väl så att universitetet hade en viss basstruktur, och att forskarna just därför hade fått medel. Swärd svarade att han var klar över att pengarna inte gick till forskaren personligen utan till universitetet.

Han påpekade att det finns en brist på överenskommelser mellan forskare och universitet. Forskarna vet inte vilka rät-

tigheter och skyldigheter de har. Rehnqvist frågade Lundquist om ekonomismen verkligen påverkar beslut i den grad han ville antyda. Han svarade bekräftande.

**Men vad ska göras med medicinska fakultetens underskott, som belöper sig till 70–80 miljoner kronor, frågade professor Bo Ahrén, dekanus vid Lunda-fakulteten. Några egna pengar har inte fakulteten, varför forskare som nu är verksamma måste ta hand om denna skuld. Det är inte konstigt att vissa professorer inte ens vill komma till fakulteten när de väl är anställda.**

Man kan fråga vilket ansvar den enskilde individen har, sade Ahrén. Detta gäller speciellt när han eller hon bara lämnar skulden till framtida forskare. Hur ska ledningen på ett universitet få till stånd en förändrad kultur som betonar ett personligt ansvar för de medel som beviljats?

Personligen anser jag att ekonomismen vid universitetet innebär en fara. Idag finns en kortsiktig styrning av universitetet. Det leder till att de långsiktiga värdena inte prioriteras – värden som är mycket angelägna för patienter och därför också för den medicinska fakulteten.

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

Fler debattinlägg på sidan 50

## Nio miljoner barn i USA beroende av soppkök

I en ny rapport från Food Bank for New York City ([www.foodbanknyc.org](http://www.foodbanknyc.org)) framgår det att 18 procent av barnen i New York City (NYC) är beroende av mat från »Emergency Food Programs« (EFP), eller soppkök, som drivs av frivilliga, oftast religiösa, organisationer.

Uppgifterna bygger på en omfattande nationell studie. 28 procent av alla barn under 18 år i NYC lever under den federala fattigdomsnivån. Detta är mer än i resten av USA (18,5 procent). Barnfattigdomen har ökat med 5 procent i NYC och med 9 procent i resten av USA mellan 2000 och 2005. Under 2005 hade 40 procent av alla amerikanska hushåll vid något tillfälle inte haft råd att köpa mat, en ökning från 32 procent 2003.

Det är en myt att arbete leder till en väg ur fattigdomen, visar studien.

Knappt en tredjedel av klienterna till EFP hade en eller flera familjemedlemmar i arbete. Anmärkningsvärt är att nära en femtedel, 19 procent i NYC och 16 procent nationellt, hade haft chefsuppdrag eller professionella yrken.

Fler kvinnor än män är EFP-klienter. Fastän en stor andel av klienterna är »people of color« finns det stora etniska skillnader. Så är t ex vita den näst största (27 procent) klientgruppen i NYC.

**Rapporten noterar** att för första gången kan det visas att »hunger i första hand drabbar hårt arbetande familjer och individer, som strävar efter att klara sig på otillräckliga förtjänster och låga fasta inkomster«.

28 procent av EFP-klienterna i NYC hade en eller flera familjemedlemmar

med dåligt hälsotillstånd. För nationen var andelen 29 procent. 41 procent av klienterna nationellt hade obetalda sjukvårdsräkningar.

**Resursproblem** såsom finansiering, otillräcklig tillgång på mat och svårigheter att rekrytera frivilliga att driva EFP gör att verksamheten i många fall är hotad, och att man ofta tvingas avböja nya klienter. Den stora majoriteten av EFP är helt beroende av frivilliga för driften, och många EFP beror uteslutande på frivilliga.

**Anders Jeppsson**  
läkare, chefsrådgivare,  
Ministry of Health,  
Dar-es-Salaam, Tanzania  
[anders@hspstz.org](mailto:anders@hspstz.org)